

Σχέση του ψυχωτισμού, νευρωτισμού και εσωστρέφειας-εξωστρέφειας με τη μοναξιά σε Έλληνες φοιτητές

ΓΙΩΡΓΟΣ Ε. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Αθήνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ερευνητική αυτή εργασία είχε τρεις στόχους: 1) Να διερευνήσει τη σχέση του ψυχωτισμού, του νευρωτισμού και της εσωστρέφειας-εξωστρέφειας με τη μοναξιά στο φοιτητικό πληθυσμό, 2) να αξιολογήσει τη συμβολή της κάθε ανεξάρτητης μεταβλητής στην εμπειρία της μοναξιάς και 3) να εντοπίσει ενδεχόμενες διαφυλικές διαφορές τόσο στη μοναξιά όσο και στις ανεξάρτητες μεταβλητές. Το δείγμα περιλάμβανε 234 φοιτητές και φοιτήτριες από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, οι οποίοι συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο Προσωπικότητας του Eysenck και την Κλίμακα Μοναξιάς UCLA. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων αυτών ήταν εθελοντική και ανώνυμη. Η συσχέτιση Pearson r έδειξε ότι ο νευρωτισμός και ο ψυχωτισμός σχετίζονταν μέτρια με τη μοναξιά, με πρώτο το νευρωτισμό, ενώ η σχέση της εσωστρέφειας ήταν χαμηλή. Η ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξε ότι τη μεγαλύτερη συμβολή στην πρόβλεψη της εμπειρίας της μοναξιάς την είχε ο νευρωτισμός με δεύτερο, και με σημαντική διαφορά συμβολής, τον ψυχωτισμό, ενώ το φύλο και η εσωστρέφεια δε συνέβαλαν σημαντικά στην πρόβλεψη. Η ανάλυση t test ανεξάρτητων ομάδων έδειξε ότι υπάρχει διαφυλική διαφορά στο νευρωτισμό, με τις φοιτήτριες να έχουν υψηλότερες τιμές σε αυτόν απ' ό,τι οι φοιτητές.

Λέξεις κλειδιά: Μοναξιά, Νευρωτισμός, Ψυχωτισμός.

Η μελέτη των διαστάσεων της προσωπικότητας, όπως είναι ο ψυχωτισμός, ο νευρωτισμός και η εσωστρέφεια, αποτελεί πρόσφορο έδαφος ψυχολογικής έρευνας, ιδίως όταν επιχειρείται να διερευνηθεί η σχέση τους με τη μοναξιά. Τέτοιου είδους έρευνες είναι απαραίτητες, κυρίως στον ελληνικό χώρο, διότι είναι σπάνιες, αν όχι ανύπαρκτες, τόσο στο γενικό πληθυσμό όσο και στον πληθυσμό των νέων ατόμων και ειδικά των

φοιτητών και φοιτητριών απ' όπου προέρχεται το δείγμα της παρούσας έρευνας.

Σχετικές με το θέμα έρευνες στο διεθνή χώρο ανέφεραν ότι οι διαστάσεις αυτές της προσωπικότητας, όπως αξιολογούνται από τους Eysenck και Eysenck (1975), σχετίζονται με τη μοναξιά. Στην έρευνα των Saklofske, Yackylc, και Kelly (1986), των οποίων το δείγμα ήταν νεαρά άτομα, ηλικίας από 17 έως 25 ετών, τα οποία

συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο Προσωπικότητας του Eysenck (Eysenck Personality Questionnaire, E.P.Q.) και την Κλίμακα Μοναξιάς UCLA (University of California Los Angeles Loneliness Scale ή UCLA Loneliness Scale), βρέθηκε ότι ο νευρωτισμός και η εσωστρέφεια είχαν μέτρια σχέση με τη μοναξιά, ενώ ο ψυχωτισμός είχε τη χαμηλότερη σχέση. Η ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης επίσης έδειξε ουσιαστικά μεγαλύτερη σχέση των διαστάσεων του E.P.Q. και της μοναξιάς στις γυναίκες απ' ό,τι στους άνδρες.

Επίσης, στην έρευνα των Schwab και Peterson (1990) όπου αξιολογήθηκε, μεταξύ άλλων, η σχέση του νευρωτισμού με τη μοναξιά, βρέθηκε ότι η σχέση αυτή ήταν στατιστικά σημαντική. Η ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης και αυτής της έρευνας έδειξε ότι ο νευρωτισμός ήταν ο πιο σπουδαίος παράγοντας πρόβλεψης της μοναξιάς.

Ίδια αποτελέσματα ανέφερε και ο Stokes (1985) σε δείγμα 179 φοιτητών και φοιτητριών, οι οποίοι συμπλήρωσαν τις υποκλίμακες του νευρωτισμού και της εσωστρέφειας-εξωστρέφειας του E. P. Q. καθώς επίσης και την Κλίμακα Μοναξιάς UCLA. Και στην έρευνα αυτή βρέθηκε ότι τόσο ο νευρωτισμός όσο και η εσωστρέφεια είχαν σχέση με τη μοναξιά.

Επίσης, πιο πρόσφατα, οι Kamath και Kanekar (1992) βρήκαν ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στη μοναξιά και την εξωστρέφεια-εσωστρέφεια. Το δείγμα τους ήταν άνδρες και γυναίκες ινδικής καταγωγής, όπου φάνηκε, μεταξύ άλλων, ότι οι γυναίκες οι οποίες βίωναν την εμπειρία της μοναξιάς ήταν πιο εσωστρεφείς από τους άνδρες.

Τέλος, οι Urman, Urman και Dhingra (1992) βρήκαν ότι ο νευρωτισμός και η εσωστρέφεια είχαν μέτρια σχέση με τη μοναξιά, ενώ ο ψυχωτισμός σχετιζόταν πολύ χαμηλά. Στις αναλύσεις τους δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική συμβολή του ψυχωτισμού και συνεπώς δεν αποδείχθηκε η σχέση του με τη μοναξιά. Το δείγμα τους ήταν φοιτητές και φοιτήτριες από διάφορα κολλέγια της Ινδίας.

Στον ελληνικό χώρο μόνο μια έρευνα επιχείρησε να διερευνήσει τη σχέση αυτή. Ο Βασιλείου (1994), μεταξύ άλλων, βρήκε ότι οι νεοσύλλεκτοι του Πεζικού με υψηλές τιμές στο νευρωτισμό, ψυχωτισμό, καθώς επίσης και οι εσωστρεφείς παρουσίασαν τάση αύξησης των τιμών της μοναξιάς μεγαλύτερη απ' ό,τι οι νεοσύλλεκτοι με χαμηλές τιμές, έπειτα από την παρέμβαση της βασικής εκπαίδευσης. Η έρευνα όμως αυτή, για λόγους οι οποίοι ήταν πάνω από την αρμοδιότητα του ερευνητή, περιέλαβε πολύ μικρό δείγμα και τα αποτελέσματά της θεωρούνται ότι είναι απλώς ενδεικτικά.

Προσδιορισμός των όρων

Ο ψυχωτισμός, ο νευρωτισμός και το δίπολο εσωστρέφεια-εξωστρέφεια ως διαστάσεις της προσωπικότητας μπορούν να συνυπάρχουν. Μπορεί δηλαδή σε ένα άτομο να συνυπάρχουν οι δύο ή και οι τρεις διαστάσεις. Στην πλειοψηφία του όμως ο γενικός πληθυσμός έχει μόνο τη μια από τις διαστάσεις αυτές να κυριαρχεί (Eysenck & Eysenck, 1975, 1987).

Σε ό,τι αφορά στη μοναξιά, αυτή είναι ένα πρόβλημα επώδυνο και διαρκές (Weiss, 1973), το οποίο φαίνεται να σχετίζεται με τις διαστάσεις του E.P.Q. Οι σχετικές έρευνες άρχισαν καθυστερημένα, διότι οι ειδικοί είχαν δυσκολία στη μέτρησή της.

Ψυχωτισμός: Ο ψυχωτισμός είναι χαρακτηριστικό της προσωπικότητας των ατόμων του γενικού πληθυσμού και δεν έχει σχέση με την κλινική ψύχωση. Απλά, όταν οι τιμές είναι πολύ υψηλές, τότε θεωρείται ότι μπορεί να υπάρχει προδιάθεση για ψύχωση, η οποία είναι ψυχιατρική νόσος και μεταξύ άλλων σχετίζεται με τη διάσπαση της επαφής του ατόμου με το περιβάλλον. Στον ψυχωτισμό, ωστόσο, όσο υψηλές και αν είναι οι τιμές, δεν παρατηρείται διάσπαση του ατόμου από το περιβάλλον (Eysenck & Eysenck, 1972). Όμως τα άτομα με υψηλές τιμές θεωρούνται ότι είναι ψυχρά, απρόσωπα και εγωκεντρικά. Συνήθως, δε συμπαθούν τους συνανθρώπους των και δε δημιουργούν εύκολα φιλίες.

Επίσης, δεν εμπιστεύονται τους άλλους, είναι ασυνήθη άτομα, δε συγκινούνται και δε βοηθούν όταν παραστεί ανάγκη. Εμφανίζουν επίσης αντικοινωνική συμπεριφορά, δε διαθέτουν διαίσθηση, είναι παράξενα άτομα και έχουν παρανοειδείς ιδέες και ασταθείς κοινωνικές αξίες. Όταν οι τιμές είναι πολύ υψηλές, τότε παρτηρείται μια ομοιότητα ή επικάλυψη με άλλους ψυχιατρικά διαγνωστικούς όρους, όπως είναι η σχιζοειδής ή ψυχοπαθητική προσωπικότητα (Eysenck & Eysenck, 1976, 1987).

Νευρωτισμός: Ο νευρωτισμός είναι επίσης χαρακτηριστικό της προσωπικότητας των ατόμων του γενικού πληθυσμού, και δεν έχει σχέση με την κλινική νεύρωση. Ορίστηκε ως διάσταση της προσωπικότητας η οποία ποικίλλει ως προς το βαθμό, από άτομο σε άτομο. Τα κύρια χαρακτηριστικά των ατόμων με υψηλές τιμές είναι: ανασφάλεια, ανεπάρκεια, κατωτερότητα, άγχος, παρορμητικές και εσφαλμένες απαιτήσεις, αποφυγή δύσκολων καταστάσεων, μειωμένη διαίσθηση, εγωκεντρικότητα και εξάρτηση από τους άλλους (Eysenck, 1960, 1967, 1970. Eysenck & Eysenck, 1987).

Εσωστρέφεια-εξωστρέφεια: Το δίπολο εσωστρέφεια-εξωστρέφεια είναι και αυτό διάσταση της προσωπικότητας και θεωρείται ότι βασίζεται σε ειδικές δομές των νευρώνων οι οποίες σχετίζονται με τη βραδεία ανάπτυξη της αναστολής αντίδρασης, και τη γρήγορη εξασθένησή της. Η εσωστρέφεια σχετίζεται με το ενδιαφέρον του ατόμου σε προσωπικές σκέψεις και συναισθήματα ενώ η εξωστρέφεια σχετίζεται με τα κοινωνικά ενδιαφέροντα (Eysenck, 1960). Τα κύρια χαρακτηριστικά των εσωστρεφών ατόμων είναι: η έλλειψη αυτοπεποίθησης, οι ανεπαρκείς κοινωνικές δεξιότητες, το άγχος, οι ασταθείς και πρόσκαιρες φιλίες, η εξάρτηση από άλλους και η μειωμένη διαίσθηση (Eysenck, 1960, 1967, 1970. Eysenck & Eysenck, 1987).

Ωστόσο, παρ' όλη την ευρεία παραδοχή των διαστάσεων αυτών και τη συνεχή χρήση του ερωτηματολογίου E.P.Q., δεν έλειψαν οι επικρίσεις προς αυτό, εξαιτίας της επιμονής του Eysenck να αξιολογεί την προσωπικότητα με

στατιστικούς τρόπους, ρίχνοντας το περισσότερο βάρος στη βιολογική υπόστασή της, και συνεπώς στην κληρονομικότητά της (Bishop, 1977. Block, 1977a, 1977b). Έρευνες πάλι οι οποίες επιχειρήσαν να αποδείξουν την κληρονομικότητα των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας συνηγορούν με τη βιολογική θεωρία του Eysenck (Eaves, Eysenck, & Martin, 1989. Fulker, 1981).

Τέλος, ο Kline (1993), ο οποίος αξιολόγησε πολλά ερωτηματολόγια και κλίμακες, διατύπωσε την άποψη ότι η κατηγοριοποίηση της προσωπικότητας σε τρεις ευρείες έννοιες (ψυχωτισμός, νευρωτισμός και εσωστρέφεια-εξωστρέφεια) μέσω του ερωτηματολογίου E.P.Q. είναι έγκυρη όσο έγκυρο είναι και το ερωτηματολόγιο. Η μόνη ατέλεια είναι στον επαγγελματικό τομέα επειδή οι παράγοντές του έχουν μεγάλη ευρύτητα και χρειάζεται να διευκρινιστούν περισσότερο.

Μοναξιά: Μέχρι τη δεκαετία του 1970, οι εμπειρικές έρευνες γύρω από τη μοναξιά ήταν περιορισμένες παρά το γεγονός ότι αυτή είναι μια επώδυνη εμπειρία, συνήθης και διαρκής. Οι αιτίες οι οποίες εμπόδιζαν τους ερευνητές να ασχοληθούν με τη μοναξιά είναι ποικίλες. Μια από αυτές ήταν το γεγονός ότι δεν ήταν εύκολο να τη χειριστούν στο εργαστήριο. Δεν μπορούσαν δηλαδή, για λόγους ηθικής δεοντολογίας, να επινοήσουν καταστάσεις και συνθήκες οι οποίες θα δημιουργούσαν μοναξιά.

Με την ανάπτυξη των ερωτηματολογίων το πρόβλημα έχει αντιμετωπιστεί αλλά δεν έχει λυθεί τελείως, μια και τα αυτοσυμπληρούμενα αυτά ερωτηματολόγια και κλίμακες έχουν το μειονέκτημα της υποκειμενικότητας.

Παρ' όλες όμως τις δυσκολίες αναφορικά με την ποσοτική και εμπειρική προσέγγιση, η μοναξιά έχει προσδιοριστεί ως αντίδραση στη διαφορά ανάμεσα στις επιθυμητές και στις πραγματικές κοινωνικές σχέσεις (Jones, Hobbs, & Hockenbury, 1982) και δεν έχει σχέση με το γεγονός ότι είναι κανείς μόνος. Μπορεί να είναι κανείς με πολλά άτομα μαζί και να βιώνει τη μοναξιά, και αντίθετα, μπορεί να είναι μόνος και να μη βιώνει την επώδυνη εμπειρία της (Βασιλείου, 1994). Επίσης, η μοναξιά υποδηλώνει ανεπαρκή

επίπεδα κοινωνικής αλληλεπίδρασης, αντίδραση στην απουσία σημαντικών κοινωνικών θετικών ενισχύσεων ή αίσθηση στέρησης η οποία προξενείται από την έλλειψη ορισμένων ειδών της ανθρώπινης συναναστροφής (Corty & Young, 1981. Derlega & Margulis, 1982).

Έρευνες πεδίου έχουν αναφέρει ότι περίπου 10-20% του γενικού πληθυσμού βιώνει την εμπειρία της μοναξιάς (Asher, Hymmen, & Renshaw, 1984. Cutrona, 1982) ενώ στη διαπολιτιστική έρευνα των Anderson και Μαλικιώση-Λοϊζου (1995) βρέθηκε ότι υπήρχε μοναξιά τόσο στις Ελληνίδες φοιτήτριες όσο και στις αντίστοιχες Αμερικανίδες με μεγαλύτερη μοναξιά στο δείγμα των Ελληνίδων φοιτητριών.

Επίσης, ο Weiss (1973) ισχυρίζεται ότι υπάρχουν δύο βασικά είδη μοναξιάς: *Η κοινωνική μοναξιά* και η *συγκινησιακή μοναξιά*. Η πρώτη βιώνεται όταν υπάρχει έλλειψη κοινωνικού κύκλου, όταν δηλαδή το άτομο δεν έχει κοινωνική συντροφικότητα, ενώ η δεύτερη βιώνεται όταν το άτομο δεν μπορεί να συνάψει μια πρωταρχική σχέση πάνω στην οποία θα μπορούσε να στηρίξει μια ψυχολογική οικειότητα. Μπορεί, δηλαδή, ένα άτομο να έχει φίλεις αλλά αυτές δεν του προσφέρουν καμία ψυχολογική οικειότητα και συνεπώς καμία απόλαυση.

Πραγματικά, η πρώτη είναι μια περιπτωσιακή κατάσταση, η οποία δίνει έμφαση στις περιστασιακές ελλείψεις οι οποίες δημιουργούν μοναξιά για τον καθένα από εμάς, όπως είναι η απώλεια λόγω θανάτου, η μετακόμιση σε καινούργιο περιβάλλον ή η διαμονή σε γεωγραφικά απομονωμένη περιοχή. Η δεύτερη είναι χαρακτηριστική, όταν το άτομο δεν μπορεί να συνάψει επαρκείς συνολικά, ποσοτικά και ποιοτικά, διαπροσωπικές σχέσεις.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Fromm-Reichmann (1959) τόνισε ότι διάφοροι συγγραφείς αποδίδουν το άγχος του ανθρώπινου είδους στην ψυχολογική του απομόνωση και αποξένωση από τον ίδιο του τον εαυτό και από τους συνανθρώπους του. Τονίζει, επίσης, ότι οι συγγραφείς αυτοί θεωρούν τη μοναξιά ως "την κοινή μοίρα του ατόμου στη σύγχρονη κοινωνία".

Την ίδια περίπου άποψη διατύπωσε και ο Mijuskovic (1987) ο οποίος τόνισε ότι η κατάσταση του καθένα μας είναι στην ουσία και ενδογενώς μοναχική: βιώνουμε δηλαδή όλοι λίγο πολύ την εμπειρία της μοναξιάς.

Σε επίρρωση των παραπάνω, έρχεται και η άποψη ότι με τη σταδιακή και ολοένα αυξανόμενη αστικοποίηση, εκβιομηχάνιση, χαλάρωση των οικογενειακών και κοινωνικών θεσμών, ανταγωνισμό και πίεση, η εμπειρία της μοναξιάς διευρύνεται και αυξάνεται στον καθένα από εμάς, με αποτέλεσμα να χάνουμε την αίσθηση του ότι ανήκουμε κάπου κοινωνικά και ομαδικά και να μην μπορούμε να διάγουμε ικανοποιητική ζωή η οποία να έχει νόημα και περιεχόμενο.

Στόχοι της έρευνας

Από την ανασκόπηση της σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας συνάγεται ότι ο νευρωτισμός και η εσωστρέφεια-εξωστρέφεια έχουν μεγαλύτερη σχέση με τη μοναξιά απ' ό,τι ο ψυχωτισμός, ο οποίος έχει χαμηλή σχέση (Saklofske et al., 1986. Stokes, 1985. Schwab & Peterson, 1990. Kamath & Kaneker, 1992. Urmaynu et al., 1992). Πρώτος, λοιπόν, στόχος της έρευνας αυτής θα είναι να επιχειρήσει να διερευνήσει τη σχέση αυτή και στον ελληνικό χώρο. Δεύτερος στόχος της ήταν να απαντήσει σε τι βαθμό συμβάλλει η κάθε διάσταση της προσωπικότητας στην εμπειρία της μοναξιάς. Τρίτος στόχος της ήταν να εντοπίσει ενδεχόμενες διαφυλικές διαφορές τόσο στη μοναξιά όσο και στις ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνας, δηλαδή τις τρεις διαστάσεις της προσωπικότητας.

Η πρόβλεψη ήταν ότι ο νευρωτισμός, ο ψυχωτισμός και η εσωστρέφεια-εξωστρέφεια θα έχουν σχέση με τη μοναξιά από το γεγονός ότι τα άτομα με υψηλές τιμές σ' αυτά τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, παρουσιάζουν ιδιομορφίες, οι οποίες συμβάλλουν στην εμπειρία της. Για παραδείγματα, τα άτομα με το χαρακτηριστικό του νευρωτισμού έχουν αδυναμία σύναψης σταθερών φιλικών και κοινωνικών σχέσεων, ενώ τα εσωστρεφή άτομα είναι κλειστού χαρα-

κτήρα, γεγονός το οποίο τα εμποδίζει να πάρουν πρωτοβουλίες για διάφορα θέματα και συνεπώς και για σύναψη φιλίας. Τα άτομα με το χαρακτηριστικό του ψυχωτισμού θα πρέπει να βιώνουν τη μοναξιά σε μικρότερο βαθμό καθώς αυτά είναι ψυχρά άτομα και ενδιαφέρονται πολύ λίγο για το συνάνθρωπο. Επειδή όμως δεν προβλέπονται τιμές σε τόσο υψηλό βαθμό, που να προσεγγίζουν την ψυχοπαθητική ή σχιζοειδή προσωπικότητα, διότι πρόκειται για φοιτητικό δείγμα, προβλέπεται ότι και τα άτομα αυτά θα πρέπει να βιώνουν κατά κάποιο τρόπο τη μοναξιά.

Διατυπώθηκε, επίσης, η πρόβλεψη ότι η συμβολή του νευρωτισμού θα είναι μεγαλύτερη από αυτήν του ψυχωτισμού, διότι τα άτομα με υψηλές τιμές στον ψυχωτισμό δεν έχουν την ανάγκη της συναναστροφής, όπως συμβαίνει στα άτομα με υψηλές τιμές στο νευρωτισμό, τα οποία επιθυμούν τις κοινωνικές φιλίες και συναναστροφές αλλά δεν μπορούν να πάρουν την πρωτοβουλία σύναψης αυτών των σχέσεων. Ότι ισχύει για το νευρωτισμό ισχύει περίπου και για την εσωστρέφεια. Τα εσωστρεφή άτομα εξαιτίας του κλειστού χαρακτήρα τους δεν παίρνουν πρωτοβουλία σύναψης φιλικών και κοινωνικών σχέσεων, παρά το γεγονός ότι τις επιθυμούν, με αποτέλεσμα να βιώνουν τη μοναξιά. Συνεπώς, και τα εσωστρεφή άτομα θα πρέπει να βιώνουν την εμπειρία της μοναξιάς, αλλά σε σχέση με τα άτομα με το χαρακτηριστικό του νευρωτισμού δεν μπορεί να προβλεφτεί ποιο από τα δύο θα συμβάλει πρώτο στην εμπειρία της. Είναι ευνόητο ότι ο ψυχωτισμός θα πρέπει να συμβάλει τελευταίος, χωρίς βέβαια αυτό να είναι σίγουρο, επειδή έχουμε να κάνουμε με φοιτητικό κόσμο και ο ψυχωτισμός θα πρέπει να μην έχει υψηλές τιμές.

Για τη διαφυλική διαφορά στη μοναξιά τα αποτελέσματα των μέχρι τώρα ερευνών είναι αντιφατικά. Υπάρχουν έρευνες οι οποίες δεν έχουν βρει διαφυλική διαφορά (Βασιλείου, 1997. Berg & Peplau, 1982. Cheek & Bush, 1981. Hojiat, 1981. Jones, Freeman, & Goswick, 1981. Russell, Peplau, & Ferguson, 1978. Schultz & Moore, 1986). Άλλες έρευνες έχουν βρει ότι το ανδρικό φύλο βιώνει μεγαλύτερη μοναξιά

(Avery, 1982. Russell, Peplau, & Cutrona, 1980. Schultz & Moore, 1986. Solano, Batten, & Parish, 1982. Wheeler, Reis, & Nezlek, 1983), ενώ οι Meroda και Woodward (1986a, 1986b) ανέφεραν ότι τόσο στις δικές τους έρευνες όσο και σε άλλες τις οποίες ανασκόπησαν, βρήκαν ότι το γυναικείο φύλο βιώνει μεγαλύτερη μοναξιά. Με τα αποτελέσματα αυτά δεν μπορούμε να προβλέψουμε την κατεύθυνση της υψηλότερης μοναξιάς, παρόλο που ο Βασιλείου (1997) δε βρήκε διαφυλική διαφορά στον ελληνικό χώρο, με δείγμα φοιτητές και φοιτήτριες. Από αυτή την έρευνα ορμώμενοι, μπορούμε να διατυπώσουμε την υπόθεση ότι δε θα υπάρξει διαφυλική διαφορά και σ' αυτή την έρευνα.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Συμμετέχοντες

Το δείγμα της έρευνας περιλάμβανε 116 φοιτητές (ποσοστό 49.57%) και 118 φοιτήτριες (ποσοστό 50.43%) του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ρέθυμνο. Η ηλικία τους κυμαινόταν από 19 έως 26 ετών, με μέσο όρο 20.34 έτη και τυπική απόκλιση 2.36. Φοιτούσαν σε διάφορα έτη από το πρώτο έως το τέταρτο, και η καταγωγή τους ήταν από όλη την Ελλάδα.

Διαδικασία

Δόθηκε το Ερωτηματολόγιο Προσωπικότητας E.P.Q. (Eysenck, 1960. Eysenck & Eysenck, 1975, 1987), καθώς επίσης και η Κλίμακα Μοναξιάς UCLA (Russell et al., 1978, 1980). Η συμπλήρωσή τους από τους φοιτητές γινόταν στο Πανεπιστήμιο και τις ώρες και μέρες που οι φοιτητές και φοιτήτριες δεν είχαν μάθημα, για να έχουν αρκετό χρόνο να συμπληρώσουν πιο άνετα τα ερωτηματολόγια.

Επίσης, πέρα από τις διατυπωμένες οδηγίες στα ερωτηματολόγια, παραχωρήθηκαν ώρες γραφείου, όπου όσοι είχαν παρατηρήσεις και απορίες σχετικά με τη συμπλήρωση, μπορούσαν

να συζητήσουν με τον ερευνητή. Στα άτομα τα οποία συμμετείχαν τους εξηγήθηκε ο πραγματικός σκοπός της έρευνας και τους δόθηκε η διαβεβαίωση ότι θα τηρηθεί η ανωνυμία τους. Η συμμετοχή ήταν εθελοντική. Δόθηκαν αρχικά 250 ερωτηματολόγια, αλλά 10 από αυτά δε συμπληρώθηκαν πλήρως, ενώ έξι δεν επιστράφηκαν. Υπήρξε δηλαδή μια απώλεια 6,4%.

Περιγραφή και αξιοπιστία των κλιμάκων

Το Ερωτηματολόγιο Προσωπικότητας του Eysenck (E.P.Q.): Το Ε.Ρ.Ο. πρωτοσταθμίστηκε στην Αγγλία στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο του Λονδίνου το 1947. Η αρχική του μορφή περιλάμβανε δύο διαστάσεις: το νευρωτισμό και το δίπολο εσωστρέφεια-εξωστρέφεια, και έφερε τον τίτλο Ερωτηματολόγιο Προσωπικότητας του Eysenck (Eysenck Personality Inventory, E.P.I.). Με τις αναθεωρήσεις, το σημερινό ερωτηματολόγιο, περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις της προσωπικότητας, τον ψυχωτισμό, το νευρωτισμό και την εσωστρέφεια-εξωστρέφεια, καθώς επίσης και την υποκλίμακα προσποίησης (Eysenck και Eysenck, 1975).

Το ερωτηματολόγιο σταθμίστηκε στον ελληνικό χώρο από τον Δημητρίου (1977) και αποτελείται από 84 ερωτήσεις. Η βαθμολογία του έχει ως εξής: Οι απαντήσεις είναι "Ναι" ή "Όχι". Για κάθε θετική ερώτηση σημειώνεται μια μονάδα, η οποία, με τη βοήθεια ειδικών κλειδιών, αντιστοιχεί σε μια από τις τέσσερις υποκλίμακες. Η κάθε διάσταση έχει τη δική της βαθμολογία. Για τον ψυχωτισμό, στη βαθμολογία από 1 έως 5, η διακύμανση είναι φυσιολογική ενώ από 6 και άνω υπάρχει πρόβλημα ψυχωτισμού, το οποίο γίνεται σοβαρότερο όσο ανεβαίνουν οι τιμές. Για το νευρωτισμό, οι τιμές από 1 έως 11 κινούνται στα φυσιολογικά όρια ενώ από 12 και άνω υπάρχει πρόβλημα νευρωτισμού, το οποίο γίνεται πιο σοβαρό όσο ανεβαίνει η βαθμολογία. Για την εσωστρέφεια-εξωστρέφεια, όταν οι τιμές κυμαίνονται από 1 έως 13, τα άτομα θεωρούνται εξωστρεφή ενώ από 14 και άνω θεωρούνται εσωστρεφή.

Η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου έχει

ελεγχθεί και επικυρωθεί από διάφορους ερευνητές (Eysenck & Eysenck, 1987. Heaven, 1990. Sutherland & Cooper, 1991. Tarrier, Eysenck, & Eysenck, 1980. Wilson, McMaster, Greeespan, Mboyi, Ncube, & Sivanda, 1990).

Η Κλίμακα Μοναξιάς UCLA: Η πρώτη έκδοση της Κλίμακας Μοναξιάς UCLA έγινε στις Η.Π.Α. (Russell et al., 1978) και περιλάμβανε 20 ερωτήσεις με διαβαθμίσεις απαντήσεων από 1 έως 4. Οι διαβαθμίσεις αυτές είναι: ποτέ = 1, σπάνια = 2, μερικές φορές = 3 και πάντα = 4. Στην αναθεώρησή της (Russell, Perlman, & Cutrona, 1980), δέκα από τις ερωτήσεις πήραν αντίστροφη διαβάθμιση, δηλαδή, ποτέ = 4, σπάνια = 3, μερικές φορές = 2 και πάντα = 1. Στο τέλος, όλες οι ερωτήσεις προσθέτονται και δίνουν τη συνολική βαθμολογία της κλίμακας. Όλες μαζί στοχεύουν στο να περιγράψουν την εμπειρία της μοναξιάς. Το εύρος της κλίμακας κυμαίνεται από 20 έως 80, και είναι το συνολικό άθροισμα όλων των απαντήσεων του ατόμου.

Οι μέσοι όροι για την αναθεωρημένη κλίμακα, ήταν 37.06 και 36.05 με τυπικές αποκλίσεις 10.91 και 10.11 για τους φοιτητές και τις φοιτήτριες αντίστοιχα (Russell et al., 1980). Από όσο γνωρίζουμε δεν υπάρχει διαχωριστική βαθμολογία μεταξύ των ατόμων με κάποιο βαθμό μοναξιάς (ελαφρά έως σοβαρή) και των ατόμων με φυσιολογικές διακυμάνσεις. Όμως, όσο η βαθμολογία κινείται προς τα πάνω, τόσο η εμπειρία της μοναξιάς θεωρείται μεγαλύτερη.

Η αξιοπιστία της κλίμακας είχε συντελεστή συσχέτισης μέτρησης επαναμέτρησης $r = 0.73$ για την έκδοση του 1978 και συντελεστή αξιοπιστίας $\alpha = 0.96$ ενώ για την αναθεωρημένη έκδοση ήταν 0.94 (Russell et al., 1978, 1980). Η συσχέτιση μεταξύ της πρώτης και της αναθεωρημένης έκδοσης ήταν $r = 0.91$ (Russell et al., 1980). Τέλος, επιπρόσθετες έρευνες έχουν επικυρώσει την αξιοπιστία της κλίμακας (Perlman, Gerson, & Spinner, 1978. Bonner & Rich, 1988. Solano, 1980. Zakari & Duran, 1982).

Στον ελληνικό χώρο, ο συντελεστής Cronbach α σε δείγμα Ελληνίδων φοιτητριών του Πανεπιστημίου Αθηνών ήταν 0.89

(Anderson & Μαλικιώση-Λοϊζου, 1995) ενώ σε άλλη έρευνα, η οποία έγινε με φοιτητές και φοιτήτριες του Πανεπιστημίου Κρήτης, ο συντελεστής *alpha* ήταν 0.90 (Βασιλείου, 1997). Στην παρούσα έρευνα ήταν 0.88.

Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι 53 άτομα (ποσοστό 22.65%), 28 άνδρες (ποσοστό 11.96%) και 25 γυναίκες (ποσοστό 10.68%), είχαν υψηλές τιμές ψυχωτισμού (6 και άνω). Χαμηλές τιμές (1 έως 5) είχαν 181 άτομα (ποσοστό 77.35%), 88 άνδρες (ποσοστό 37.60%) και 93 γυναίκες (ποσοστό 39.74%).

Υψηλές τιμές στο νευρωτισμό (12 και άνω) είχαν 68 άτομα (ποσοστό 29.05%), 24 άνδρες (ποσοστό 10.25%) και 44 γυναίκες (ποσοστό 18.80%), ενώ χαμηλές τιμές (1 έως 11) είχαν 166 άτομα (ποσοστό 70.94%), 92 άνδρες (ποσοστό 39.31%) και 74 γυναίκες (ποσοστό 31.62%).

Με εσωστρέφεια (14 και άνω) χαρακτηρίστηκαν 26 άτομα (ποσοστό 11.11%), 14 άνδρες (ποσοστό 5.98%) και 12 γυναίκες (ποσοστό 5.12%). Με εξωστρέφεια (1 έως 13) χαρακτηρίστηκαν 208 άτομα (ποσοστό 88.88%), 100 άνδρες (ποσοστό 43.73%) και 108 γυναίκες (ποσοστό 57.26%).

Οι μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις ανδρών και γυναικών μαζί και στις τρεις διαστάσεις, καθώς επίσης και οι τιμές στη μοναξιά μεταξύ των ατόμων με υψηλές και χαμηλές τιμές σε αυτές παρουσιάζονται στους Πίνακες 1 και 2.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 2, οι υψηλές τιμές και στις τρεις διαστάσεις της προσωπικότητας δίνουν μεγαλύτερες τιμές στη μοναξιά απ' ό,τι δίνουν οι χαμηλές ή φυσιολογικές τιμές τους.

Για την εκτίμηση της σχέσης των μεταβλητών, μεταξύ τους και με τη μοναξιά, εφαρμόσαμε συσχέτιση Pearson *r*. Τα αποτελέσματα αυτά παρουσιάζονται στον Πίνακα 3. Σύμφωνα με τον Πίνακα 3, ο νευρωτισμός και ο ψυχωτισμός σχετίζονται σε μέτριο βαθμό με τη μοναξιά, ενώ η εσωστρέφεια παρουσιάζει χαμηλή συσχέτιση και αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι δεν

υπήρξαν υψηλές τιμές στο δείγμα αυτό ή επειδή τα εσωστρεφή άτομα ήταν λίγα.

Στην προσπάθειά μας να αξιολογήσουμε κατά πόσο συμβάλλει η κάθε μεταβλητή στην πρόβλεψη της εμπειρίας της μοναξιάς εφαρμόσαμε ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης της οποίας τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 4. Σύμφωνα με τον Πίνακα 4, τη μεγαλύτερη πρόβλεψη μοναξιάς την παρουσιάζει ο νευρωτισμός με ποσοστό εξηγούμενης διακύμανσης 15.60% και ακολουθεί ο ψυχωτισμός με 3.50%. Τόσο η εσωστρέφεια όσο και το φύλο δεν παρουσίασαν στατιστικά σημαντική πρόβλεψη ερμηνείας της μοναξιάς και για το λόγο αυτό δεν περιλήφθηκαν στην εξίσωση της ανάλυσης της πολλαπλής παλινδρόμησης.

Τέλος, προβήκαμε σε ανάλυση *t* Test Ανεξάρτητων Ομάδων, για να δούμε εάν υπάρχει διαφυλική διαφορά ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές, δηλαδή τον ψυχωτισμό, νευρωτισμό και εσωστρέφεια. Η ανάλυση έδειξε ότι υπάρχει διαφυλική διαφορά μόνο στο νευρωτισμό $t(232) = -3.40$, $p = 0.001$, υπέρ των γυναικών. Οι φοιτήτριες δηλαδή είχαν υψηλότερες τιμές απ' ό,τι είχαν οι φοιτητές. Δεν υπήρχε διαφορά ως προς τη μοναξιά.

Συζήτηση

Τα αποτελέσματα στήριξαν στην πλειοψηφία τους τις υποθέσεις της έρευνας. Η πρόβλεψη ότι τόσο ο νευρωτισμός όσο και ο ψυχωτισμός σχετίζονται με τη μοναξιά και συμβάλλουν στην εμπειρία της, έχει στηριχθεί από τα αποτελέσματα, τα οποία συμφωνούν με αυτά των Saklofske et al. (1986) και Stokes (1985). Τα αποτελέσματα όμως διαφέρουν ως προς τη συμβολή του ψυχωτισμού από τα αποτελέσματα των Urman et al. (1992), όπου ο ψυχωτισμός δε συνέβαλε στην εμπειρία της μοναξιάς στην έρευνά τους.

Οι αναλύσεις συσχέτισης της έρευνας αυτής έδειξαν ότι ο νευρωτισμός και η μοναξιά έχουν μεγαλύτερη σχέση μεταξύ τους και ακολουθεί ο ψυχωτισμός. Η εσωστρέφεια έδειξε πολύ χαμη-

λή συσχέτιση ενώ θα έπρεπε να σχετίζεται περισσότερο. Σε αυτό το αποτέλεσμα, ίσως, συνέβαλε το γεγονός ότι στην παρούσα έρευνα δεν υπήρξαν πολλά εσωστρεφή άτομα για να ανεβάσουν τις τιμές στη μοναξιά. Αυτό φαίνεται και από το μέσο όρο του δείγματος, ο οποίος είναι πολύ κάτω από το σημείο διαχωρισμού σε σχέση με τον ψυχωτισμό και το νευρωτισμό των οποίων οι γενικοί μέσοι όροι πλησίασαν πολύ κοντά στο διαχωριστικό σημείο υψηλών-χαμηλών τιμών, όπως αυτές προέκυψαν από τις σταθμίσεις των Eysenck και Eysenck (1975) και Δημητρίου (1977). Ίσως αυτό να είναι και η αιτία που τα αποτελέσματα στην εσωστρέφεια δε συμφώνησαν με αυτά των Saklofske et al. (1986), Stokes (1985), Kamath και Kanekar (1992) και Urmayu et al. (1992), οι οποίοι βρήκαν ότι η εσωστρέφεια σχετίζεται με τη μοναξιά και ότι όσο ανεβαίνουν οι τιμές τους τόσο ανεβαίνουν και οι τιμές στη μοναξιά.

Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώθηκαν και με την ανάλυση παλινδρόμησης για τη συμβολή

των μεταβλητών στην πρόβλεψη της εμπειρίας της μοναξιάς. Ο νευρωτισμός συνέβαλε πρώτος, με δεύτερο και με μεγάλη διαφορά τον ψυχωτισμό, ενώ το φύλο και η εσωστρέφεια δεν είχαν αξιοπρόσεκτη συμβολή. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, τα εσωστρεφή άτομα περιγράφονται από τους Eysenck και Eysenck (1975) ως ενδοσκοπικά, τα οποία προτιμούν να διαβάζουν με ησυχία παρά να τρέχουν σε διασκέδασεις. Επίσης, τα άτομα αυτά έχουν πρόβλημα στο να συνάψουν κοινωνικές σχέσεις με δική τους πρωτοβουλία, παρόλο που το επιθυμούν, με αποτέλεσμα να μην έχουν ουσιαστικές κοινωνικές διασυνδέσεις, γεγονός το οποίο οδεύει προς την εμπειρία της μοναξιάς. Γι' αυτό, τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, αναφορικά με τη συμβολή της εσωστρέφειας στην πρόβλεψη της μοναξιάς θα πρέπει να ελεγχθούν περαιτέρω στον ελληνικό χώρο.

Από τα αποτελέσματα φαίνεται ότι ο νευρωτισμός έχει τη μεγαλύτερη συμβολή στην πρόβλεψη της εμπειρίας της μοναξιάς και αυτό ερ-

Πίνακας 1

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στον ψυχωτισμό, νευρωτισμό, εσωστρέφεια, και στη μοναξιά

Μεταβλητές	Μέσος όρος (άνδρες-γυναίκες)	Τυπική απόκλιση (άνδρες-γυναίκες)
Ψυχωτισμός	6.08	1.93
Νευρωτισμός	11.74	2.66
Εσωστρέφεια	11.75	2.75
Μοναξιά	39.31	7.85

Πίνακας 2

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των τιμών στην Κλίμακα Μοναξιάς ως συνάρτηση του επιπέδου τιμών του ψυχωτισμού, νευρωτισμού, και εσωστρέφειας

Μεταβλητές	Τιμές μοναξιάς	
	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Ψυχωτισμός (υψηλές τιμές)	43.98	6.73
(χαμηλές τιμές)	37.95	7.64
Νευρωτισμός (υψηλές τιμές)	42.72	7.92
(χαμηλές τιμές)	37.93	7.40
Εσωστρέφεια (υψηλές τιμές)	45.28	5.08
(χαμηλές τιμές)	39.42	6.22

Πίνακας 3

Συσχέτιση Pearson r ανάμεσα στον ψυχωτισμό, νευρωτισμό, και εσωστρέφεια καθώς επίσης και με τη μοναξιά ($N = 234$)

	Νευρωτισμός	Εσωστρέφεια	Μοναξιά
Ψυχωτισμός	0.4673*	0.0079	0.3499*
Νευρωτισμός		0.1473**	0.3950*
Εσωστρέφεια			0.1362**

* $p < 0.01$, ** $p < 0.05$

μηνεύεται από το γεγονός ότι τα άτομα με το χαρακτηριστικό αυτό έχουν δυσκολία στο να συνάψουν και να διατηρήσουν στενές κοινωνικές φιλικές σχέσεις, παρ' όλη την επιθυμία και ανάγκη τους (Eysenck & Eysenck, 1975). Επίσης, το γεγονός ότι υπάρχει μια αποξένωση για όλα τα κοινωνικά στρώματα, και συνεπώς ένα είδος κοινωνικής μοναξιάς, τα άτομα με το χαρακτηριστικό του νευρωτισμού, ίσως είναι περισσότερο επιρρεπή στο να βρίσκουν αυτές τις κοινωνικές ελλείψεις περισσότερο φορτικές, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να τις αντέξουν σε σχέση με τα υπόλοιπα άτομα και αναπόφευκτα να βιώνουν την εμπειρία της μοναξιάς με μεγαλύτερη ένταση.

Ίσως πάλι η επιρρέπεια στο να θέλουν να βιώνουν τον πόνο και η κακή άποψη για τις συνθήκες της ζωής, φαινόμενα τα οποία χαρακτηρίζουν τα άτομα με υψηλές τιμές στο νευρωτισμό, τα ωθούν στο να αισθάνονται ότι πραγματικά βιώνουν την εμπειρία της μοναξιάς, άσχετα με την ποιότητα και ποσότητα των κοινωνικών τους

σχέσεων. Όπως τα άτομα αυτά έχουν την προδιάθεση να ενοχλούνται εύκολα, με τον ίδιο τρόπο μπορεί να επικεντρώνονται σε γεγονότα που, ενώ για άλλους θεωρούνται φυσιολογικές εκβάσεις της ζωής, γι' αυτά θεωρούνται ως δυσάρεστα και με τον τρόπο αυτό καταλήγουν στην εμπειρία της μοναξιάς. Επίσης, ίσως επειδή αισθάνονται την κοινωνική απομόνωση και αποξένωση πιο έντονα, εξαιτίας της συνήθειάς τους να υπερδιογκώνουν τα γεγονότα και συμβάντα, η εμπειρία της μοναξιάς είναι η μόνη λύση για να παραπονοούνται.

Ανεξάρτητα όμως από το πόσο είναι σωστές ή λάθος είναι αυτές οι ερμηνείες, αυτό δεν κάνει την εμπειρία της μοναξιάς λιγότερο επώδυνη ή μη πραγματική ούτε και κάνει το άγχος των ατόμων με υψηλές τιμές στο νευρωτισμό λιγότερο επώδυνο. Είναι όμως γεγονός ότι η αντιλαμβανόμενη διαφορά μεταξύ των πραγματικών και επιθυμητών επιπέδων των κοινωνικών επαφών και συναναστροφών μπορεί να καθορίζει μερικώς το μέγεθος της εμπειρίας της μοναξιάς.

Πίνακας 4

Ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης με ανεξάρτητες μεταβλητές τον ψυχωτισμό, νευρωτισμό, εσωστρέφεια και φύλο και εξαρτημένη μεταβλητή τη μοναξιά ($N = 234$)

Μεταβλητές	R^2	β	Σφάλμα B	B	T	p
Νευρωτισμός	0.15602	0.8726	0.1972	0.2961	4.424	0.0001
Ψυχωτισμός	0.03498	0.8593	0.2719	0.2115	3.160	0.0018
Σύνολο	0.19100		$F(2,231) = 27.26, p = .0001$			

Ακόμη, οι υψηλές τιμές στο νευρωτισμό ίσως χρησιμεύουν στο να αυξάνεται η ενημερότητα των ατόμων αυτών για την έλλειψη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και συναναστροφής με αποτέλεσμα να βιώνουν την εμπειρία της μοναξιάς πιο έντονα.

Τέλος, σε ό,τι αφορά στο νευρωτισμό, τα άτομα με το χαρακτηριστικό αυτό της προσωπικότητας, ίσως ελκύουν άλλα άτομα με το ίδιο πρόβλημα, με αποτέλεσμα εξαιτίας αυτής της ομοιότητας να μην μπορούν να ικανοποιήσουν σε σημαντικό βαθμό τις ανάγκες των κοινωνικών συναναστροφών και διαπροσωπικών σχέσεων τους. Γι' αυτό είναι πιθανόν τα άτομα με το χαρακτηριστικό του νευρωτισμού να έχουν αρκετές παρέες και συναναστροφές αλλά χωρίς τη σχετική ικανοποίηση. Μια άλλη άποψη είναι ότι τα άτομα αυτά ίσως απωθούν τα άτομα τα οποία θα μπορούσαν εύκολα να συνάψουν μαζί τους φιλία και κοινωνικές σχέσεις έτσι που να αποτρέψουν ή να μετριάσουν την εμπειρία της μοναξιάς.

Αναφορικά με τον ψυχωτισμό, επειδή τα άτομα με το χαρακτηριστικό αυτό περιγράφονται ως ψυχρά, εχθρικά, ριψοκίνδυνα, με ασταθείς αξίες και χωρίς ενσυναίσθητες κοινωνικές συναναστροφές, είναι δύσκολο να βιώσουν την εμπειρία της μοναξιάς ή τουλάχιστον εάν τη βιώσουν, αυτή θα είναι σε χαμηλά επίπεδα. Στο γεγονός αυτό συμβάλλει η αδιαφορία τους για το κοινωνικό σύνολο, με αποτέλεσμα να μην επιδιώκουν κοινωνικές παρέες και συναναστροφές, σε αντίθεση με τα άτομα με το χαρακτηριστικό τόσο του νευρωτισμού όσο και της εσωστρέφειας, τα οποία δεν μπορούν να συνάψουν κοινωνικές συναναστροφές, παρόλο που τις έχουν ανάγκη. Η ανάγκη αυτή για τα άτομα με το χαρακτηριστικό του ψυχωτισμού είτε απουσιάζει εντελώς ή τουλάχιστον εάν υπάρχει, δεν είναι σημαντικός παράγοντας στην εμπειρία της μοναξιάς.

Στο δείγμα αυτό, πραγματικά το χαρακτηριστικό του ψυχωτισμού μπορεί να συνέβαλε στην εμπειρία της μοναξιάς, αλλά η συμβολή αυτή δεν ήταν όπως του νευρωτισμού. Σε αυτό ίσως συνέβαλε το γεγονός ότι οι τιμές στον ψυχωτι-

σμό δεν ήταν σημαντικά υψηλές για να έχουμε χαμηλές τιμές στη μοναξιά, εάν είναι σωστή η άποψη ότι όσο οι τιμές του ψυχωτισμού ανεβαίνουν τόσο οι αντίστοιχες τιμές στη μοναξιά κατεβαίνουν. Τα αποτελέσματά μας δε συμφωνούν με αυτά των Urmayu et al. (1992), οι οποίοι βρήκαν ότι ο ψυχωτισμός δε σχετιζόταν με τη μοναξιά. Συμφωνούν όμως με αυτά του Saklofske et al. (1986) οι οποίοι βρήκαν ότι ο ψυχωτισμός είχε σχέση με τη μοναξιά.

Πρέπει όμως να διατυπωθεί η άποψη, ότι παρ' όλη τη συμβολή των μεταβλητών στην εμπειρία της μοναξιάς, γενικά το δείγμα δεν είχε υψηλές τιμές στη μοναξιά. Αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι οι φοιτητές και φοιτήτριες μπορούν να εφευρίσκουν τρόπους οι οποίοι να μετριάσουν την εμπειρία της (Jones et al., 1982. Urmayu et al., 1992), αλλά είναι πιθανόν να μπορούν να ελέγχουν και τα συμπεριφορικά στοιχεία του ψυχωτισμού, του νευρωτισμού και της εσωστρέφειας. Για παράδειγμα, να συνάπτουν πιο εύκολα φιλίες, να κάνουν περισσότερες παρέες και κοινωνικές συναναστροφές απ' ό,τι ο αντίστοιχος γενικός πληθυσμός. Αυτό ίσως να αποτελεί μερική εξήγηση του γεγονότος ότι η υπόθεσή μας σχετικά με την εσωστρέφεια δε στηρίχθηκε από τα αποτελέσματα.

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι το δείγμα αυτό των φοιτητών και φοιτητριών καταγόταν από όλη την επικράτεια της Ελλάδας και συνεπώς πολλά άτομα ζούσαν μακριά από τις οικογένειές τους, ένας παράγοντας ο οποίος μπορεί να συνέβαλε στην εμπειρία της μοναξιάς και να μην οφείλεται μόνο στις ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνας. Η εκδοχή αυτή χρειάζεται διερεύνηση.

Τέλος, ίσως τα άτομα με το χαρακτηριστικό του νευρωτισμού, του ψυχωτισμού (και ενδεχομένως της εσωστρέφειας), είναι περισσότερο επιρρεπή στη μοναξιά, απ' ό,τι τα άτομα χωρίς αυτά τα χαρακτηριστικά, από το γεγονός ότι δεν έχουν την κατάλληλη προσαρμοστική ικανότητα στις απαιτήσεις της ζωής. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στην απόρριψη από τα άλλα κοινωνικά άτομα, με αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, να κατα-

λήξουν στην εμπειρία της μοναξιάς. Επειδή τα άτομα αυτά έχουν πολλές αρνητικές ιδιαιτερότητες, είναι πιθανόν να προσδοκάται η απόρριψή τους από το κοινωνικό σύνολο. Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό τους να μην αλληλεπιδρούν επαρκώς με άλλα κοινωνικά άτομα, να έχουν λιγότερες κοινωνικές συναναστροφές, να νιώθουν ότι δεν μπορούν να βοηθηθούν από κανέναν, να μην αισθάνονται την ανθρώπινη εγγύτητα, και γι' αυτό οι θετικές ενισχύσεις τους είναι μειωμένες.

Πιθανολογείται ότι τα άτομα του γενικού πληθυσμού αποφεύγουν αυτά τα άτομα και δε δείχνουν να ενδιαφέρονται για αυτά, από το γεγονός ότι όχι μόνο τα ενδιαφέροντά τους δε συμβαδίζουν, αλλά αισθάνονται ότι δεν ανήκουν σε καμιά παρέα ή κοινωνικό δίκτυο, με αποτέλεσμα τα άτομα αυτά να μην έχουν σταθερές και μακρόχρονες φιλίες, οι οποίες θα μπορούσαν να είναι καταλυτικοί παράγοντες της μοναξιάς. Ακόμη, τα άτομα αυτά έχουν επιφανειακές σχέσεις επειδή νομίζουν ότι κανένας δεν τα καταλαβαίνει και δεν τα βοηθά όταν παραστεί ανάγκη, προπάντων τα νευρωτικά και εσωστρεφή άτομα, με αποτέλεσμα να αισθάνονται ότι είναι κοινωνικά απομονωμένα.

Αναφορικά με τη διαφυλική διαφορά στην εμπειρία της μοναξιάς, αυτή δεν παρατηρήθηκε στο δείγμα μας και συνεπώς συμφωνεί με προηγούμενες έρευνες (Βασιλείου, 1997. Berg & Peplau, 1982. Cheek & Bush, 1981. Hojiat, 1981. Jones, Freeman, & Goswick, 1981. Russell, Peplau, & Ferguson, 1978. Schultz & Moore, 1986), οι οποίες δε βρήκαν διαφυλική διαφορά στη μοναξιά.

Επίσης, παρόλο που οι μεταβλητές τόσο του νευρωτισμού όσο και του ψυχωτισμού συνέβαλαν στην ερμηνεία πρόβλεψης της διασποράς στη μοναξιά, η συμβολή αυτή ήταν πολύ μικρή (19%). Αυτό μας κάνει να πιστεύουμε ότι υπάρχουν και άλλες ανεξέλεγκτες μεταβλητές, οι οποίες δρούσαν ταυτόχρονα πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή και οι οποίες θα πρέπει να παρατεθούν ως περιορισμοί, οι οποίοι μπορούν να διερευνηθούν από κινητοποιημένους ερευνητές και στον ελληνικό χώρο. Πέρα, λοιπόν, από το

συνήθη περιορισμό της υποκειμενικότητας των αυτοσυμπληρούμενων ερωτηματολογίων, άλλοι πιο σημαντικοί είναι η συστολή, η λεκτική-επικοινωνιακή δειλία ή φοβία, ο τόπος ελέγχου, και η συμπεριφορά τύπου Α και Β, οι οποίοι ως χαρακτηριστικά της προσωπικότητας είναι δυνατόν να συμβάλλουν στην εμπειρία της μοναξιάς, καθώς επίσης η κατάθλιψη, η αυτοεκτίμηση, οι δημογραφικοί και οικονομικοί παράγοντες.

Συμπερασματικά, η έρευνα αυτή έδειξε ότι πραγματικά υπάρχει σχέση μεταξύ του νευρωτισμού, του ψυχωτισμού και της μοναξιάς στο φοιτητικό κόσμο της Ελλάδας. Αντιθέτως, η σχέση της εσωστρέφειας χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση και στον ελληνικό χώρο για να διαπιστωθεί εάν τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας σχετικά με το χαρακτηριστικό αυτό είναι πραγματικά και αντικειμενικά ή οφείλονται σε κάποιο σφάλμα δειγματοληψίας.

Ωστόσο, δεν μπορούμε να κάνουμε απευθείας σύγκριση με τις αντίστοιχες έρευνες στο διεθνή χώρο, εξαιτίας των κοινωνικών και διαπολιτισμικών διαφορών, αλλά και εξαιτίας των διαφορών οι οποίες είναι πιθανόν να υπάρχουν στη σύνθεση των δειγμάτων. Στον ελληνικό χώρο, όμως, η σύγκριση των μέσων όρων με προηγούμενη έρευνα του Βασιλείου (1997), η οποία είχε διεξαχθεί στο φοιτητικό πληθυσμό, δεν έδειξε στατιστικά σημαντική διαφορά και αυτό μας κάνει να είμαστε σίγουροι και για τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας. Όμως για μεγαλύτερη τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων, τέτοιου είδους έρευνες είναι απαραίτητες και στον ελληνικό χώρο.

Επίσης, πρέπει να διατυπωθεί η άποψη ότι όσο μέτρια και να εμφανίστηκε η μοναξιά στην έρευνα αυτή και όσο υποκειμενική μπορεί να είναι η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, δεν πρέπει να αγνοείται το γεγονός ότι υπήρχε ένας μικρός αριθμός φοιτητών και φοιτητριών οι οποίοι βίωναν την εμπειρία της μοναξιάς με πολύ μεγάλη ένταση, όπως έδειξε η βαθμολογία τους στην κλίμακα.

Τέλος, η έρευνα αυτή μπορεί να βοηθήσει τους ψυχολόγους και όσους ασχολούνται με την

ψυχική υγεία γενικά, τόσο στο γενικό πληθυσμό όσο και ως σύμβουλοι στα σχολεία, να εφαρμόσουν πιο θετικές θεραπευτικές-υποστηρικτικές προσεγγίσεις για τα άτομα τα οποία βιώνουν την εμπειρία της μοναξιάς. Τα άτομα αυτά δεν είναι απαραίτητο να ανήκουν σε κλινικό πληθυσμό. Λαμβάνοντας υπόψη τους και τους παράγοντες της προσωπικότητας οι οποίοι μπορεί να είναι παρόντες στον κάθε φοιτητή-φοιτήτρια ή στο κάθε άτομο του γενικού πληθυσμού, η επιτυχία αντιμετώπισης της μοναξιάς θα είναι μεγαλύτερη.

Βιβλιογραφία

- Asher, S. R., Hymen S., & Renshaw, P. D. (1984). Loneliness in children. *Child Development*, 55, 1456-1464.
- Anderson, L. R., & Μαλικιώση-Λοϊζου, Μ. (1995). Σύγκριση σχέσεων κέντρου ελέγχου της συμπεριφοράς και αυτοκαταγραφής με τη μοναξιά και την ικανοποίηση από τη ζωή μεταξύ Ελληνίδων και Αμερικανίδων φοιτητριών. *ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, Το Περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας*, 2(1), 107-126.
- Avery, A. W. (1982). Escaping loneliness in adolescence. The case for androgyny. *Journal of Youth and Adolescence*, 11, 451-459.
- Βασιλείου, Γ. (1994). Η βασική εκπαίδευση των νεοσυλλέκτων στρατιωτών ως ενισχυτικός παράγοντας της αντιδραστικής κατάθλιψης και άλλων ψυχολογικών προβλημάτων. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Βασιλείου, Γ. (1997). Διαφυλικές διαφορές σε ορισμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και προβλήματα. *Κοινωνική Εργασία*, 12(46), 83-96.
- Berg, J. H., & Peplau, L. A. (1982). Loneliness: The relationship of self-disclosure and androgyny. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 8, 624-630.
- Bishop, D. M. V. (1977). The P scale and psychosis. *Journal of Abnormal Psychology*, 86, 127-134.
- Block, J. (1977a). The Eysencks and psychoticism. *Journal of Abnormal Psychology*, 86, 653-654.
- Block, J. (1977b). P and psychosis. Continued concern. *Journal of Abnormal Psychology*, 86, 431-434.
- Bonner, L. R., & Rich, A. R. (1988). A prospective investigation of suicide ideation in college students: A test model. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 18(3), 245-259.
- Cheek, J. M., & Bush, C. M. (1981). The influence of shyness on loneliness in a new situation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7, 572-577.
- Corty, E., & Young, R. D. (1981). Social contact and perceived loneliness in college students. *Perceptual and Motor Skills*, 53, 773-774.
- Cutrona, C. E. (1982). Transition to college: Loneliness and the process of social adjustment. In L. A. Peplau & D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and treatment* (pp. 291-342). New York: Wiley.
- Derlega, V. J., & Margulis, S. T. (1982). Why loneliness occurs: The interrelationship of social-psychological and privacy concepts. In L. A. Peplau and D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and treatment* (pp. 152-165). New York: Wiley.
- Δημητρίου, Ε. (1977). *To Eysenck Personality Questionnaire (E.P.Q.) για τη μελέτη της προσωπικότητας του Έλληνα και η χρήση του στην κλινική πράξη*. Διατριβή για Υψηλές, Β' Ψυχιατρική και Νευρολογική Κλινική της Ιατρικής Σχολής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Eaves, L. J., Eysenck, H. J., & Martin, N. G. (1989). *Genes, culture and personality. An empirical approach*. London: Academic.
- Eysenck, H. J. (1960). A rational system of diagnosis and therapy in mental illness.

- Process in Clinical Psychology*, 4, 46-64.
- Eysenck, H. J. (1967). *The biological basis of personality*. Springfield, IL: Thomas.
- Eysenck, H. J. (1970). *The structure of human personality*. London: Methuen.
- Eysenck, S. B. G., & Eysenck, H. J. (1972). The questionnaire measurement of psychoticism. *Psychological Medicine*, 1, 50-55.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1975). *Manual of the Eysenck Personality Questionnaire*. London: Hodder and Stoughton.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1976). *Psychoticism as a dimension of personality*. New York: Crane, Russak and Co.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1987). *The manual of the Eysenck Personality Questionnaire*. London: Hodder and Stoughton.
- Fromm-Reichmann, F. (1959). Loneliness. *Psychiatry*, 22, 1-15.
- Fulker, D. W. (1981). The genetic architecture of psychoticism, introversion and neuroticism. In H. J. Eysenck (Ed.), *A model for personality*. New York: Springer.
- Heaven, P. (1990). Attitudinal and personality correlates of achievement, motivation among high-school students. *Journal of Personality and Individual Differences*, 2(7), 705-710.
- Hojjat, M. R. (1981). Loneliness as a function of selected personality, psychosocial and demographic variables in Iranian students. *Dissertation Abstracts*, 42, 1149 B.
- Jones, W. H., Freeman, J. E., & Goswick, R. A. (1981). The persistence of loneliness: Self and other determinants. *Journal of Personality*, 49, 27-46.
- Jones, W. H., Hobbs, S. A., & Hockenbury, D. (1982). Loneliness and social skill deficits. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(4), 682-689.
- Kamath, M., & Kaneker, S. (1992). Loneliness, shyness, self-esteem and extraversion. *The Journal of Social Psychology*, 133(6), 855-867.
- Kline, P. (1993). *The handbook of psychological testing*. London: Routledge.
- Meroda, N., & Woodward, J. C. (1986a). Loneliness among adolescent college students at a midwestern university. *Adolescence*, 21, 391-404.
- Meroda, N., & Woodward, J. C. (1986b). Loneliness among students at an Indian university. *International Review of Modern Sociology*, 17, 117-133.
- Mijuskovic, B. (1987). *Loneliness*. San Diego, CA: Libra.
- Perlman, D., Gerson, A. C., & Spinner, B. (1978). Loneliness among senior citizens. An empirical report. *Essence*, 2, 239-248.
- Russell, D., Peplau, L. A., & Ferguson, M. L. (1978). Developing a measure of loneliness. *Journal of Personality Assessment*, 42, 290-294.
- Russell, D., Peplau, L. A., & Cutrona, C. E. (1980). The revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminative validity evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 472-480.
- Saklofske, D. H., Yackulic, R. A., & Kelly, I. K. (1986). Personality and loneliness. *Personality and Individual Differences*, 7(6), 899-901.
- Schwab, R., & Peterson, K. U. (1990). Religiousness and its relation to loneliness, neuroticism and subjective well-being. *Journal for Scientific Study of Religion*, 29(3), 335-345.
- Schultz, N. R., & Moore, D. W. (1986). The loneliness experience of college students: Sex differences. *Personality and Social Psychology*, 12, 111-119.
- Solano, C. H. (1980). Two measures of loneliness: A comparison. *Psychological Reports*, 46, 23-28.
- Solano, C. H., Batten, P. G., & Parish, E. A. (1982). Loneliness and patterns of self-disclosure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 524-531.
- Stokes, J. P. (1985). The relation of social network and individual difference variables to loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(4), 981-990.

- Sutherland, V. J., & Cooper, C. L. (1991). Personality, stress and accident involvement in the offshore oil and industry. *Journal of Personality and Individual Differences*, 12(2), 95-204.
- Tarrier, N., Eysenck, S. B. G., & Eysenck, H. (1980). National differences in personality: Brazil and England. *Personality and Individual Differences*, 1, 164-167.
- Upmanyu, V. V., Upmanyu, S., & Dhingra, M. (1983). Gender differences in loneliness. *Journal of Personality and Clinical Studies*, 8(2), 161-166.
- Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Wheeler, L., Reis, H. T., & Neslek, J. (1983). Loneliness, social interaction and sex roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 943-953.
- Wilson, D., McMaster, J., Greenspan, R., Mboyi, L., Ncube, T., & Sivanda, B. (1990). Cross-cultural validation of the Bem Sex Role Inventory in Zimbabwe. *Personality and Individual Differences*, 11(7), 651-656.
- Zakahi, W. R., & Duran, R. L. (1982). All the lonely people. The relationship among loneliness, communicative competence and communication anxiety. *Communication Quarterly*, 30, 203-209.

Relationship of psychoticism, neuroticism and introversion-extraversion with loneliness in Greek university students

GEORGE E. VASSILIOU

Athens, Greece

ABSTRACT

This research had the following aims: 1) To investigate the relationship of neuroticism, psychoticism and introversion-extraversion with loneliness; 2) to estimate the contribution of each variable in the prediction of loneliness, and 3) to locate possible gender differences. The sample consisted of 234 students from the University of Crete, Greece. They completed the Eysenck Personality Questionnaire and the UCLA Loneliness Scale. Completion of the scales was voluntary and anonymous. The Pearson product moment correlation showed that neuroticism and psychoticism were moderately correlated with loneliness, while introversion had a very low correlation. The multiple regression analysis showed that neuroticism contributed to the variance prediction of loneliness more than psychoticism, being second with great difference. Gender and introversion did not contribute significantly to the prediction of loneliness. Also, the t test showed that there was gender difference in neuroticism, with females to have higher scores than males.

Key words: Loneliness, Neuroticism, Psychoticism.

Address: George E. Vassiliou, 98 Mantzagriotaki st., Kallithea, 176 76 Athens, Greece.